

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

**з теми: ВАЛЕОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Виконала: магістрантка спеціальності
016 Спеціальна освіта за освітньою
програмою Олігофренопедагогіка
Дебеляк Васи́лиса Васи́лівна

Керівник: **Славіна Н.С.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: **Дідик Н.М.**,
кандидат психологічних наук, доцент

м. Кам'янець-Подільський – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ.....	
ТРАДИЦІЙ.....	10
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з валеологічного виховання молодших школярів із порушеннями мовлення.....	10
1.2. Сутність, зміст та завдання валеологічного виховання в період молодшого шкільного віку.....	16
1.3. Психологічні особливості та педагогічні умови валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення засобами народних традицій.....	21
1.4. Народні традиції, як засіб валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення.....	25
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ II. ДІАГНОСТИКА НАЯВНОГО СТАНУ ВАЛЕОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	
МОВЛЕННЯ.....	43
2.1. Критерії, показники та рівні валеологічної вихованості молодших школярів з порушеннями мовлення.....	43
2.2. Вивчення валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення засобами народних традицій.....	44
Висновки до другого розділу.....	50
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	
ШКОЛЯРІВ.....	51
3.1. Експериментальна модель валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення.....	51

3.2. Експериментальна перевірка комплексної методики валеологічного виховання засобами народних традицій.....	71
Висновки до третього розділу.....	74
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Початок XXI сторіччя ознаменовано швидким технологічним розвитком суспільства, який має як позитивні, так і негативні наслідки. Одним із позитивних наслідків є доступність інформації та можливість використання її кожною людиною. Негативними наслідками є погіршення екологічного стану навколишнього середовища, психоемоційні та фізичні перевантаження, гіподинамічний спосіб життя у значної кількості населення. У свою чергу, це поступово призводить до зниження стану здоров'я людей різного віку. Особливе занепокоєння викликає погіршення здоров'я підростаючого покоління, яке є потенціалом української нації.

Питання охорони здоров'я шкільної та студентської молоді знайшло своє відображення у багатьох законодавчих актах України, зокрема, у «Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні» (1994 р.), Національній програмі «Діти України» (1996 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI сторіччі» (2013 р.) тощо.

За даними Міністерства охорони здоров'я України у 2015 році майже кожна сьома дитина протягом останніх років народжується з відхиленнями в здоров'ї, високим залишаються рівень захворюваності, зростає інвалідність.

Аналіз динаміки спостереження за учнями в процесі навчання показав зменшення кількості школярів із I групою здоров'я (здорові) від 10,1% на початку першого класу до 3,8% наприкінці молодшої школи та до 1,5% протягом п'ятого класу. Крім того, у початковій школі знижувалася чисельність II групи здоров'я (функціональні відхилення) з 59,7% до 46,2%, за рахунок чого збільшувалася кількість учнів із III групою здоров'я (хронічні захворювання) з 30,2% до 49,4%. Негативні тенденції продовжувалися при переході в основну школу: питома вага школярів, що мали III групу здоров'я, у п'ятому класі становила 58,0%, що значно перевищувало чисельність II групи (49,3%).

Таким чином, за даними проведеного дослідження Міністерства охорони здоров'я України, діти шкільного віку мають незадовільний стан здоров'я внаслідок поганої функціональної пристосованості до фізичних навантажень при недостатній тренуваності та низькому рівні функціонального резерву серця. Саме тому у віковій групі дітей шкільного і особливо підліткового віку реєструється найвища поширеність хвороб та починає накопичуватись хронічна патологія.

Сучасна інтенсивна програма навчання в школі вимагає від учнів надмірних зусиль при засвоєнні великих обсягів навчальної інформації, а низькі вікові фізіологічні можливості учнів навіть I групи здоров'я (здорові) створюють додаткові ризики для повноцінного розвитку особистості учня. Оскільки постійне ускладнення шкільної програми тісно пов'язане з необхідністю засвоєння учнями нових досягнень науковців та розвитком технічних засобів супроводу навчання, зменшення годин уроків недоцільне. Тому виникає потреба в методичних засобах, що дозволятимуть ущільнити час засвоєння учнями навчального матеріалу, створюючи життєво важливі, предметні та міжпредметні компетентності.

Теоретичною основою цього дослідження стали наукові праці, у яких розкрито різноманітні аспекти досліджуваної проблеми. Так, окремі методи оздоровлення учнів розглядались у працях Я.А.Коменського, Д.Локка, В.Сухомлинського, К.Ушинського та інших. Практику оздоровлення молодших учнів описано в роботах О.Дубогай, С.Присяжнюка, С.Свириденко та інших. Вплив навчально-виховного процесу на здоров'я учнів досліджували В.Бобрицька, С.Кириленко, С.Лапаєнко та інші.

Питання впровадження здоров'язберезувальних технологій у навчально-виховний процес вивчали Ю.Лукьянова, С.Омельченко, Н.Ткачова та інші. Здоров'я учнів через формування культури здоров'я розробляли Ю.Бойчук, В.Горащук, О.Кабацька та інші. Особливості оздоровлення учнів у

початковій школі досліджували Т.Бойченко, О.Ващенко, О.Савченко та інші. Валеологічні аспекти оздоровлення учнів висвітлено в роботах М.Гончаренко, В.Шахненко, О.Шевчук та інших.

Водночас у педагогічній науці проблема навчання основам здоров'я дітей молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення майже не була предметом спеціального дослідження. Це зумовлює необхідність розв'язання існуючих суперечностей щодо проблеми дослідження, а саме між: об'єктивною потребою у покращенні здоров'я нації та погіршенням стану здоров'я в реальному житті; необхідністю проведення систематизованої роботи зі зміцнення здоров'я учнів початкової школи та зведенням цієї роботи до реалізації окремих здоров'язбережувальних заходів в реальній практиці; вимогою школи у формуванні основ здоров'я учнів початкової школи за допомогою спеціалізованої науковообґрунтованої методики та відсутністю такої методики в педагогічній теорії та практиці.

Необхідність вирішення виявлених суперечностей зумовили вибір теми магістерського дослідження: **“Валеологічне виховання молодших школярів з порушеннями мовлення”**.

Мета дослідження полягає в розробці та теоретичному обґрунтуванні методики валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення засобами народних традицій.

Для досягнення визначеної мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел з проблеми валеологічного виховання учнів початкової школи.
2. Визначити сутність, зміст та завдання валеологічного виховання в період молодшого шкільного віку.

3. Науково обґрунтувати та розробити методика валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення засобами народних традицій.
4. Експериментально перевірити запропоновану методика навчання основам здоров'я учнів та визначити її ефективність.

Об'єктом дослідження є процес валеологічного виховання учнів молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.

Предметом дослідження є методика валеологічного виховання молодших школярів з порушеннями мовлення засобами народних традицій.

Для розв'язання поставлених мети і завдань застосовувався комплекс теоретичних та емпіричних **методів дослідження**:

- теоретичні: вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, що забезпечило розгляд загальних теоретичних питань з проблеми дослідження; вивчення, аналіз і узагальнення педагогічного досвіду, порівняння, систематизація, моделювання змісту, організаційних форм і методів навчання; зіставлення та узагальнення отриманих результатів дослідження з метою обґрунтування сутності досліджуваного явища та визначення оптимальних педагогічних умов валеологічного виховання в період молодшого шкільного віку;
- емпіричні: діагностичні (усне опитування, бесіда, інтерв'ювання);
- обсерваційні (педагогічне спостереження, самоспостереження), що уможливило вивчення стану і динаміки сформованості зазначеної якості у учнів;
- праксиметричні (аналіз педагогічного досвіду та результатів діяльності), за допомогою яких упорядковано та систематизовано дослідницькі матеріали.

Методологічною основою дослідження є концепція цілісного педагогічного процесу (Ю.К.Бабанський, В.С.Ільїн), а також сукупність ідей про:

- визначення людини як вищу цінність і мету суспільного розвитку;
- провідну роль активності самої особистості в процесі її розвитку;
- єдність природи, людини і суспільства;
- системний і цілісний підхід до педагогічних явищ.

Дослідження ґрунтується на основних положеннях Законів України “Про освіту”, “Про середню освіту”, на положеннях державних національних програм “Освіта (Україна XXI століття)” та “Діти України”, національній доктрині розвитку освіти України XXI століття.

Теоретичною основою дослідження стали праці педагогів, психологів, медичних працівників і фізіологів з питань формування здорового способу життя, передовий досвід шкіл України та зарубіжжя. У процесі розробки змісту, форм і методів до виховання у молодших школярів цінностей здорового способу життя ми спирались на праці у галузі: філософії і соціології (А.Ф.Бойко, Н.А.Гундарова, В.А.Крюкова, Ю.П.Лисицин, А.В.Сахно, Л.П.Сущенко), медицини і гігієни (М.В.Антропова, М.М.Амосов, І.І.Брехман, С.М.Громбах, А.Г.Хрипкова), біоритмології (Б.С.Алякринський, Ю.Ф.Змановський, Н.Н.Куїнджі, І.Є.Лісовенко, С.І.Степанова), психології (М.В.Гамезо, О.І.Даниленко, Н.А.Крупеніна, С.Л.Рубінштейн, В.С.Хомік), педагогіки (О.Н.Воленко, М.С.Дубовис, Н.Б.Коростельов, С.Ф.Цвек).

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена методика валеологічного виховання в період молодшого шкільного віку; уточнено сутність валеологічного виховання в період молодшого шкільного віку; набули подальшого розвитку методи, форми та засоби навчання основам здоров'я учнів початкових класів в умовах інклюзивної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається: комплексним розв'язанням проблеми впровадження в навчально-виховний процес учнів початкових класів навчання основ здоров'я з використанням народних традицій в умовах інклюзивної освіти.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Утконосівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів. До експерименту було залучено 40 дітей молодшого шкільного віку із ТПМ, 56 їхніх батьків, а також 8 вчителів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, послідовною реалізацією теоретичних положень у розв'язанні поставлених завдань, організацією педагогічного експерименту з застосуванням комплексу методів, адекватних об'єктові, предметові відповідно до цілей та задач дослідження, проведенням ретельного кількісного та якісного аналізу експериментальних даних з використанням методів їх статистичної обробки.

Апробація та впровадження результатів. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 квітня 2019 року), щорічній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019 році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (28-29 квітня 2020 року).

Основні положення і висновки дослідження викладені у 1 науковій праці.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (93 найменування) та додатків.

Загальний обсяг тексту магістерської роботи становить 107 сторінок, з них основний текст викладено на 79 сторінках.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснено теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел з проблеми навчання основам здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення, який дозволив встановити, що навчання здоров'я учнів відбувається протягом усього навчально-виховного процесу, проводиться при взаємодії вчителів, батьків та учнів.

Системний аналіз літературних джерел дозволив встановити, що навчання основ здоров'я учнів початкової школи відбувається на уроках з ознайомлення з природним та суспільним довкіллям, засвоєння ними навчальних дисциплін «Основ здоров'я» та «Фізична культура» через розуміння учнями значення здоров'я та поетапного формування здоров'язбережувальної компетентності.

Визначено сутність та структуру здоров'язбережувальної компетентності учнів молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення, як результат вивчення ними основ здоров'я. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури засвідчує, що формуванню здоров'язбережувальної компетентності сприяє систематизоване застосування здоров'язбережувальних технологій, профілактичних заходів, усвідомлення здорового способу життя в цілому. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності виявилась мало дослідженою в учнів шкіл, особливо початкових класів, коли разом з навчальною діяльністю учнів мають бути закладені основи подальшого фундаменту успішного навчання, спілкування, адекватної самооцінки тощо.

Особливо важлива роль в організації збереження й зміцнення здоров'я дітей належить вчителю початкової школи, що зумовлено віковими особливостями молодших школярів. Дитина цього віку інтенсивно розвивається, організм, який формується занадто чутливий до будь-яких несприятливих зовнішніх чинників. Учитель початкових класів як основний

організатор навчально-виховного процесу може систематично і найбільш ефективно впливати на здоровий розвиток своїх вихованців. Виховання відповідального ставлення до свого здоров'я, здоров'я оточуючих, формування потреби в пізнанні самого себе, самовдосконаленні фізичних, психічних і розумових здібностей насамперед є безпосереднім завданням школи.

Як доведено, сучасна людина не має права вважати себе освіченою, не засвоївши культури здоров'я. Формування в дітей валеологічної культури включає: валеологічні знання, інтерес до оздоровлення власного організму і свідому настанову на ведення здорового способу життя дітей, розвиток навичок і формування звичок ведення здорового способу життя, відповідальність за своє здоров'я і здоров'я оточуючих. Здоровий спосіб життя - це не просто сума засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка в різних ситуаціях. Головна мета валеологічної освіти - допомогти дитині вирости міцним і здоровим, дати школяреві зрозуміти, що здоров'я - головна цінність життя людини.

Систематичне застосування українських народних рухливих ігор за характером рухової діяльності на уроках фізичної культури сприяє не лише розвитку і вдосконаленню рухових якостей, а й вихованню позитивних рис особистості. Вивчення звичаїв і традицій свого народу виховує любов і повагу до рідного краю, праці. Народні рухливі ігри є могутньою рушійною силою естетичного, морально-етичного та культурного виховання дітей. Педагогічне значення ігор полягає в тому, що вони є результатом виховних зусиль народу протягом багатьох століть і як незамінний виховний засіб передаються із покоління в покоління.

Науково обґрунтовано та розроблено методику навчання основам здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення, синтезовану з елементів цілісного мислення (релаксаційні компоненти) та

розвивального навчання (проблемних методів), які в сукупності надали обсяг знань, що відповідає навчальній програмі та навичкам організації навчальної діяльності учнів початкової школи.

Експериментальна методика навчання основам здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення засобами народних традицій сприяли підвищенню усвідомлення важливості формування та збереження здоров'я в учнів. Експериментальна методика навчання основ здоров'я учнів початкової школи передбачає різноманітність форм навчання для учнів різного типу сприйняття інформації (візуал, аудіал, кінестетик).

Експериментально перевірено методику навчання основ здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення засобами народних традицій та визначено її ефективність. Дані результатів дослідження демонструють динаміку зростання рівнів сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення. У результаті проведеної цілеспрямованої роботи кількість дітей ЕГ, які мають високий рівень, зросла на 5%. Позитивним є підвищення показників середнього рівня на 33%, а також зниження показників низького рівня сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я у дітей в ЕГ на 38%. Відмічена позитивна динаміка зміни рівнів сформованості ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей експериментальної групи підкреслює доцільність використання створених педагогічних умов. Для оптимізації діяльності педагогів і батьків у вирішенні зазначеної проблеми розроблено методичні рекомендації. У них акцентовано увагу на формуванні фізичної, психічної та соціальної сфер здоров'я дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення в умовах навчального закладу і родини.

Виявлено позитивний вплив на показники здоров'я учнів початкової школи, а саме на показник стресового навантаження: зменшення соматовегетативних розладів, тривоги та млявості в експериментальній групі,

а також збільшення кількості учнів у групі високої працездатності на уроці та достатнього рівня концентрації уваги.

Формування мотивації школярів до здорового способу життя буде успішним за умов: активізації позитивного ставлення до здорового способу життя, розширення знань учнів та набуття ними вмінь та навичок здорового способу життя, застосовування сучасних педагогічних та соціально-оздоровчих технологій у процесі формування в школярів компетентнісного ставлення до власного здоров'я.

Головною умовою успішної діяльності, спрямованої на формування навичок здорового способу життя, є спільна робота всього педагогічного колективу, батьків, учнів як на уроках, так і в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Н.В. Рухливі ігри та естафети у фізичному вихованні молодших школярів / Н.В.Андрощук, А.Д.Леськів, С.О.Мехоношин. – Тернопіль, 2000. – 168 с.
2. Бабенкова Е.А. Как приучить ребенка заботиться о своем здоровье / Е.А. Бабенкова. – М.: Вентана-Граф, 2004. – 24 с.
3. Баєва Т. Формування здорового способу життя в особистісно орієнтованому виховному процесі життя / Т.Баєва // Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні. – Житомир: ЖДПУ, 2002. – С.172– 173.
4. Бех І. Проблеми розвитку школярів та забезпечення їхнього здоров'я / І.Бех // Директор школи, ліцею, гімназії, 2002. – № 4. – С.24– 29.
5. Бібік Н.М. Основи здоров'я. Підручник для 3 класу [Текст] / Н.М. Бібік, Т.Є. Бойченко, Н.С. Коваль, О.І. Манюк. – К.: Навчальна книга, 2003. – 111с.
6. Боберський І. Рухові забави та ігри / І.Боберський; [упоряд. Є.Н.Приступа]. – Львів: [б. в.], 2009. – 64 с.
7. Богініч О. Оздоровчу ідеологію - в життя малят / О.Богініч // Дошк. вихов. – 2013. – № 7. – С.7– 9.
8. Богуш А. Безпека дитини в довкіллі / А.Богуш // Дошк. вихов., 2013. – №4. – С.5– 6.
9. Бойченко Т. Школа здоров'я: Навч. посіб. з валеології для 1 класу / Т. Бойченко. – К.: Рута, 2000. – 72 с.
- 10.Бойченко Т. Як виростити дитину здоровою: Посіб. для батьків учнів молодшого шкільного віку / Т.Бойченко, Н.Колотій, А.Царенко, Ю.Жеребецький, Д.Голі, Р.Луцюк. – К.: Прем'єр-Медіа, 2001. – 204 с.
- 11.Бойченко Т.Є.Формування в учнів знань про здоров'я людини: Автореф. дис.... на здобуття наук. ступ. доктора пед. наук (13.00.01 - теорія та історія педагогіки). – К., 1994. – 40 с.

- 12.Бойчук Ю.Д. Аксиологічний підхід до сучасної стратегії збереження здоров'я у сучасних умовах / Ю.Д.Бойчук // Охорона здоров'я України : зб. наук. праць. – К.: НМУ імені О.О.Богомольця, 2007. – № 1. – С.146–147.
- 13.Бондар Т.С. Здоров'я школярів: практичні матеріали для повсякденної роботи педагога. – Упоряд. Т.С. Бондар. – Х .: Веста, 2009. – 192 с.
- 14.Бутрім В.Л. Казка вчить. Збірник нестандартних дидактичних матеріалів з основних дисциплін. 1-4 класи [Текст] / В.Л. Бутрім. – Харків : Вид. групи «Основа», 2006. – 123 с.
- 15.Быкова Е.М. Взаимодействие семьи и школы в процессе воспитания здорового образа жизни младшего школьника [Текст] / Е.М.Быкова // Молодой ученый, 2015. – №1.2. – С.2–4.
- 16.Вайнер Э.Н. Валеология: Учеб. для вузов / Э.Н. Вайнер. – М.: Флинта, 2001. – 414 с.
- 17.Валеология: Навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти: В 2 ч. / В.І.Бобрицька, М.В.Гриньова та ін.; за ред. В.І.Бобрицької. – Полтава: “Скайтек”, 2001. – Ч. I. – 146 с.
- 18.Василенко Л.Б. Здоров'я та безпека: Пам'ятка / Л.Б.Василенко. -Харків: «Скорпіон», 2005. - 116 с.
- 19.Ващенко Л.С. Основи здоров'я. Книга для вчителя / Л.С.Ващенко, Т.Є.Бойченко. – К.: Генеза, 2005. – 240 с.
- 20.Ващенко О.М. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра: навч.-метод. посібник / О.М.Ващенко, В.М.Єрмолаєва, Л.І.Іванова [та ін.] ; [за заг. ред. Е.В.Белкіної]. –Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 192 с.
- 21.Ващенко Олена. Здоровий спосіб життя - важливий чинник виховання особистості: теоретико-методологічний аспект / О.Ващенко // Початкова школа, 2014. – №3. – С.48–50.

22. Вільчковський Е.С. Народна рухлива гра - основний засіб фізичного виховання дітей / Е.С.Вільчковський, О.І.Курок // Традиції фізичної культури. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 147–153.
23. Вільчковський Е.С. Система фізичного виховання молодших школярів: Навч.-метод. посіб. / Е.С.Вільчковський, М.П.Козленко, С.Ф.Цвек / Для викладачів та студентів вищих навч. закл. освіти I-II рівнів акредитації. – К.: ІЗМН, 1998. – 232 с.
24. Володарська М.О. Основи здоров'я. Робочий зошит. 3 клас [Текст] / М.О.Володарська. – Харків : Лета, 2007. – 68 с.
25. Володарська М.О. Усі уроки з курсу «Основи здоров'я». 1-4 класи. – 2-ге вид. [Текст] / М.О.Володарська. – Харків: Вид. група «Основа», 2011. – 490 с.
26. Воробей Г.В. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня школярів початкових класів / Г.В. Воробей. – Івано-Франківськ, 1986. – 24 с.
27. Воронцова Т.В. Основи здоров'я. Посібник для вчителя / Т.В.Воронцова, В.С.Пономаренко. – К.: Алатон, 2005. – С.130– 145.
28. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст] / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – 440 с.
29. Гриньова М.В. Методика викладання валеології: Навчально-методичний посібник / М.В. Гриньова. – Полтава: АСМІ, 2003. – С.135–149.
30. Денисенко Н. Навчаємо оздоровчих технологій / Н.Денисенко // Початкова школа, 2013. – № 1. – С.14–15.
31. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі / Н.Денисенко // початкова школа. - 2015. - № 12. - С.4-6.
32. Денисенко Н. Формування свідомого ставлення до здоров'я / Н.Денисенко // Дошк. Вихов, 2014. – № 9. – С.3–5.
33. Денисенко Н.Ф. Система дихальних вправ та ігор / Н.Ф. Денисенко // Палітра педагога, 2011. – № 4. – С.5– 7.

- 34.Денисенко Н.Ф., Витоки здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. / Н.Ф.Денисенко, Л.В.Лиходід, С.В.Лупінович, А.Ф.Михайличенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 160 с.
- 35.Єресько О.В. Особливості змісту шкільного предмета «Основи здоров'я» / О.В. Єресько // Основи здоров'я і фізична культура, 2011. – №2. – С.56– 59.
- 36.Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень / В.М.Єфімова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 2012. – № 1. – С.57– 60.
- 37.Зайцев Г.К. Валеологические проблемы педагогической деятельности / Г.К.Зайцев // Валеология, 2013. – №2. – С.12– 16.
- 38.Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф.Русової: навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей / І.В.Зайченко; передмова М.Д.Ярмаченка. — Вид. 3-тє, доп. і перероб. – Чернігів: РВК “Деснянська правда”, 2006. – 232 с.
- 39.Закон України «Про освіту» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 32 с.
- 40.Здоровьесберегающая деятельность: планирование, рекомендации, мероприятия / авт.-сот. Н.В.Лободина, Т.Н.Чурилова. – Волгоград: Учитель, 2011. – 205 с.
- 41.Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: автореф. дис. за здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «корекційна педагогіка» / Ільяна Валентина Михайлівна – К., 2010. – 20 с.
- 42.Йовна Х.А. Твоє тіло - цікавий механізм / Х.А.Йовна. – Ужгород: ІВА, 2000. – 72 с.
- 43.Карпенчук С.Г. Виховний процес: вивчення ефективності : Наук.-метод. посіб. / С.Г.Карпенчук. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 180 с.

44. Карпова І.Б. Фізична культура та формування здорового способу життя: Навч. посібник / І.Б.Карпова, В.Л.Корчинський, А.В.Зотов. – К.: КНЕУ, 2005. – 104 с.
45. Качуровська О.Б. Корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із тяжкими вадами мовлення засобами комп'ютерних технологій: Дисс... канд. пед. наук: 13.00.03. – К., 2006. – 261 с
46. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання / Т.Ю. Круцевич. – К.: Олімпійська література, 2008. – Т. 2. – 368 с.
47. Куинджи Н.Н. Валеология: Пути формирования здоровья школьников. – М., 2001. – 208 с.
48. Литвин-Кіндратюк С. Народознавство та організація здорового способу життя школярів: Монографія / С.Литвин-Кіндратюк, Б.Кіндратюк. – Івано-Франківськ, «Плай», 1997. – 279 с.
49. Малащенко М.П. Основи здоров'я. 3 клас. Авторські уроки / М.П.Малащенко. – Харків: Веста, вид-во «Ранок», 2007. – 308 с.
50. Малащенко М.П. Основи здоров'я. 4 клас. Авторські уроки / М.П.Малащенко. – Харків: Веста, вид-во «Ранок», 2007. – 312 с.
51. Моторний М. На зарядку шикуйся! / М.Моторний / Сільські вісті. – 2010. – 29 жовтня. – С.5.
52. Народні ігри. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [Текст] / Упоряд. Ю.Є.Бардакова. – Харків : Вид. група «Основа», 2007. – 209 с.
53. Омельченко О.В. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів з організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу / Автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук (зі спеціальності 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти) / О.В.Омельченко. – Харків, 2008. – 20 с.
54. Омельченко С.О. Педагогіка здоров'я: навч. посіб. / С.О.Омельченко. – Слов'янськ: Вид. центр СДПУ, 2009. – 205 с.

55. Оржеховська В.М. Посібник з самовиховання / В.М.Оржеховська, Т.В.Хілько, С.В.Кириленко. – К.: ІЗМН, 1996. – 192 с.
56. Поліщук О.В. Здоров'я - найважливіша, цінність людини і суспільства / О.В.Поліщук // Педагогічний дискурс, 2012. – Випуск 11. – С.240– 244.
57. Презлята Г. Здоровий спосіб життя: ідеї, пошуки, досвід: навч. посіб. / Г.Презлята. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 484 с.
58. Присяжнюк С.І. Використання елементів боротьби для підвищення фізичної підготовленості учнів молодших класів/ С.І.Присяжнюк // Теорія і методика хортингу. - зб. наук. праць. – К.: Паливода А.В., 2015. – Вип. 3. – С.172– 78.
59. Присяжнюк С.І. Наукове обґрунтування методики розвитку силових якостей у школярів початкових класів загальноосвітньої школи / С.І.Присяжнюк // Наук. Часопис НПУ імені М.П.Драгоманова Сер. 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)». – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – Вип. 4 (47) 14. – С.139– 145.
60. Присяжнюк С.І. Особливості методики розвитку фізичних якостей учнів початкових класів загальноосвітньої школи / С.І.Присяжнюк. – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2014. – 340 с.
61. Присяжнюк С.І. Особливості розвитку рухових якостей учнів початкових класів загальноосвітньої школи / С.І.Присяжнюк, Д.Г.Оленев // Наук. Часопис НПУ імені М.П.Драгоманова Сер. 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)». – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. – Вип. 10 (65) 15. – С. 122– 127.
62. П'ясецька Н.А. Формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти I-II рівнів акредитації: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

- 63.Рибальченко С.Є. Формування культури здоров'я учнів засобами інноваційних технологій. Модель навчального закладу - Школа сприяння здоров'ю / С.Є.Рибальченко. - Харків: Вид.група «Основа», 2010. – Вип. 5 (77). –143 с.
- 64.Рубан Н. Здоров'ятворчі та здоров'язбережувальні технології / Н.Рубан // Палітра педагога, 2010. – № 2. – С.12– 17.
- 65.Рябуха О.І. Вчення про здоров'я / О.І.Рябуха. – Львів: Ліга-Прес, 2001. – 112 с.
- 66.Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової школи: Посіб. для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я. Савченко / 3-є вид. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
- 67.Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підруч. для студ. пед. факульт. / О.Я.Савченко. – К.: Генеза, 1999. – 368.
- 68.Савченко О.Я. Етапи формування змісту шкільної освіти в Україні за роки незалежності / О.Я.Савченко // Розвиток пед. і псих. наук в Україні 1992-2002. – Харків: «ОВС», 2002. – Ч. 1. – С. 210– 227.
- 69.Савченко О.Я. Реформування шкільної освіти і реалізація її одоровчої функції / О.Я.Савченко // Шлях освіти, 2002. – № 1. – С. 2– 6.
- 70.Сіліна Г.О. Організаційно-педагогічні питання забезпечення психосоціального здоров'я молодших школярів / Г.О.Сіліна // Наук. записки. Вип. 52. - Ч. 2. Серія «Педагогічні науки». – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Вінниченко, 2003. – С. 189– 192.
- 71.Сіліна Г.О. Педагогічні умови формування психосоціальної компоненти здоров'я молодших школярів / Автореф. дис. ... на здобут. наук. ступ. канд. пед. наук (зі спеціальності 13.00.07 - теорія і методика виховання) / О.Г.Сіліна. – К.: Інститут проблем виховання НАПН України, 2008. – 20 с.
- 72.Скуратівський В.Т. Вінець [Текст] /В.Т. Скуратівський. – К.: УСГА, 1994. – 240 с.

- 73.Сливка Л. Використання народних традицій у підготовці майбутніх учителів до валеологічного виховання молодших школярів / Лариса Сливка // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка, 2010. – Випуск XXXV. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 86– 91.
- 74.Сливка Л. Етнопедагогічний вектор виховання здорового способу життя дітей і молоді / Сливка Лариса // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 362. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2007. – С.143– 153.
- 75.Сливка Л. Етнопедагогічні засади формування валеологічної компетентності підростаючої особистості / Сливка Лариса // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2008. Випуск XVII – XVIII. – Івано-Франківськ, 2008. – С.135– 139.
- 76.Сливка Л. Формування валеологічної культури молодших школярів засобами української етнопедагогіки / Лариса Сливка // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка, 2007. Випуск XIII - XIV. – І ч. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 194– 201.
- 77.Сливка Л.В. Народнопедагогічний ідеал виховання здорового способу життя / Сливка Л.В. // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. Випуск 8. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С.127– 133.
- 78.Студеникин М.Я. Книга о здоровье детей. – М., 1986. – 287 с.
- 79.Сущева І.В. Формування здорового способу життя гімназистів 1-3 класів у навчально-виховному процесі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 19 с.
- 80.Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология: Генезис. - Тенденции развития / Л.Г. Татарникова. – СПб., РЕТРОС, 1995. – 348 с.
- 81.Удовенко М.А. Педагогічні умови реалізації методики навчання основ здоров'я / М.А.Удовенко // Наук. діалог «Схід - Захід». Матер. II

- Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (Бахчисарай, 12 квітня 2013 р.). – Дніпропетровськ: «Інновація», 2013. – Ч.4. – С. 193– 195.
- 82.Удовенко М.А. Проблемні аспекти освіти в Україні / М.А.Удовенко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матер. І Всеук. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 11 квітня 2012 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч. 4. – С. 163.
- 83.Удовенко М.А. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності як педагогічна проблема / М.А.Удовенко // Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі. Матер. Всеук. наук. конф. з міжнарод. участю (Мукачево, 23 листопада 2013 р.). – Дніпропетровськ: «Інновація», 2013. – Ч. 2. – С. 139– 140.
- 84.Удовенко М.А. Сутність методики формування цілісного мислення в учнів початкової школи. Імідж сучасного педагога / М.А.Удовенко // Всеукр. наук.-практ. освіт.-попул. журнал. – Полтава: ПДПУ імені В.Г.Короленка, 2012. – № 10. – С. 49– 51.
- 85.Удовенко М.А. Сучасні підходи навчання основ здоров'я учнів початкової школи / М.А.Удовенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Зб. наук. праць. Вип. 3б. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2011. – С.155– 160.
- 86.Цьось А.В. Українські народні ігри та забави / А.В.Цьось. – Луцьк, 1994. – 96 с.
- 87.Черненко М.А. Здоров'язбережувальні проекти в школі / М.А.Черненко. – К.: Шкільний світ, 2011. – - 128 с.
- 88.Черній В.П. Формування у молодших школярів здорового способу життя (друга половина ХХ - початок ХХІ століття): Автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Кіровоград, 2014. – 20 с.

89. Чірик-Степанова О.В. Основи здоров'я. 3 клас / О.В. Чірик-Степанова, Т.О. Бугайова. – Харків: Вид-во «Ранок», 2011. – 96 с.
90. Чірик-Степанова О.В. Основи здоров'я. 4 клас / О.В. Чірик-Степанова, Т.О. Бугайова. – Харків: Вид-во «Ранок», 2011. – 96 с.
91. Шахненко В.І. Абетка здоров'я: Домашні уроки харчування / В.І. Шахненко. – К.: НЦД проблем молоді, 1991. – 63 с.
92. Шахненко В.І. Абетка здоров'я: Посіб. з валеології для вчителів 1-х класів / В.І. Шахненко. – К.: Котигорошко, 1996. – 136 с.
93. Яницька О.Ю. Українські народні рухливі ігри для дітей старшого дошкільного віку / О.Ю. Яницька. – Рівне, 1992. – 132 с.